
І. В. Процюк, кандидат юридичних наук,
доцент Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава
Мудрого»

Форма державного правління: до питання про співвідношення форми і змісту

Поняття «форма державного правління» сформувалось у процесі суспільно-політичного розвитку й було відображено в результатах пізнавальної діяльності багатьох поколінь державознавців. Різноманіття поглядів стосовно його дефініції та змісту на сучасному етапі розвитку юридичної науки свідчить про гносеологічну проблемність та актуальність цього питання.

У статті пізнання зазначеного державно-правового явища здійснено через призму філософських категорій, які є для нього вихідними. Такими категоріями є «форма» і «зміст».

Ключові слова: форма державного правління, форма і зміст, форма держави.

Поняття «форма державного правління» сформувалось у процесі суспільно-політичного розвитку й було відображено в результатах пізнавальної діяльності багатьох поколінь державознавців. Різноманіття поглядів стосовно його дефініції та змісту на сучасному етапі розвитку юридичної науки свідчить про гносеологічну проблемність та актуальність цього питання.

Поглиблене і ґрунтовне пізнання будь-якого державно-правового явища може бути здійснено через призму філософ-

ських категорій, які є для нього вихідними. Такими категоріями є «форма» і «зміст», які «віддзеркалюють взаємозв'язок двох сторін природної й соціальної реальності: певним чином упорядкованої сукупності елементів та процесів, що утворюють предмет або явище, тобто змісту, і способу існування й вираження цього змісту, його різних модифікацій, тобто форми. Поняття «форма» використовується також у значенні внутрішньої організації змісту, і в цьому значенні проблематика форми отримує подальший розвиток у категорії «структура» [36, с. 434].

Не випадково ще стародавні греки наголошували на значенні форми. Адже сама ідея держави невід'ємна від її форми, на що вказує етимологія терміна «форма» – ейдос, ідея, морфос. Традиції давньогрецької думки в дослідженні форм держави розвивалися й у Стародавньому Римі. «Forma dat esse rei» – «форма надає буття речі» – вважали римські юристи. Між формою і змістом існує діалектична взаємозалежність, вони виступають як парні філософські категорії, які служать для характеристики «відносин між способом організації речі і власне матеріалом, з якого ця річ складається» [23, с. 949]. Положення про те, що форма становить момент змісту, який у процесі свого розвитку переходить у зміст, і навпаки, вперше обгрунтував Гегель. Виступаючи проти метафізичного відриву форми від змісту, він підкреслював: «При розгляді протилежності між формою й змістом істотно важливо не залишити поза увагою того, що зміст не безформний, а форма водночас і міститься в самому змісті, і являє собою дещо зовнішнє щодо нього» [5, с. 298]. Підтверджуючи таке бачення, К. Маркс писав: «Форма позбавлена всілякої цінності, якщо вона не є формою змісту» [18, с. 159].

Філософська наука виявила низку важливих закономірностей, що характеризують взаємодію змісту й форми [3; 4; 20]. До їх числа, зокрема, належать: а) переважання змісту над формою; б) відносна стійкість форми, її самостійність щодо змісту; в) активна роль форми в розвитку змісту; г) сталість протиріччя, боротьба між формою і змістом; д) перехід змісту у форму й навпаки; е) множинність форм одного змісту.

Однак дослідження терміна «форма» потребує не тільки розкриття діалектичної взаємодії з його парною категорією – «змістом», а й з'ясування зв'язків з іншими філософськими поняттями, з якими термін «форма» і «зміст» перебувають в органічній єдності. Такими парними категоріями є «сутність – явище», де перше – це сукупність глибинних зв'язків, відносин і внутрішніх законів, що визначають основні риси й тенденції розвитку тієї чи іншої матеріальної системи, а друге – конкретні події чи властивості процесу, які виражають зовнішні сторони дійсності і являють собою форму прояву й виявлення певної сутності. Явище як ціле має зміст і відповідну форму.

Будучи зовнішньою стороною предмета, форма є проявом сутності. Вона підкоряється, пристосовується до сутності певного явища чи предмета.

У процесі історичного розвитку держави настає момент, коли її нова якість (зміст і сутність) не укладаються в рамки старої форми. Тоді відбувається заміна останньої новим змістом, виникає нова форма, що адекватна новому змісту й відбиває її сутність. Але зміна старої форми держави відбувається лише при сформованості відповідних умов у суспільстві. І хоча спочатку змінюється зміст, а потім уже форма, не виключається можливість того, що нова форма може бути використана з метою збереження старого змісту. У цьому разі відбувається внутрішня трансформація самої форми, яка з метою пристосування до обслуговування старого змісту видозмінюється, і, навпаки, штучне використання старої форми для вираження нового, прогресивного змісту, підлаштування її під суб'єктивні потреби призводить до сповільнення процесів гармонійного розвитку всіх сфер суспільного життя, гальмування становлення нових суспільних відносин.

Здається, що розглядувані положення мають особливе значення не лише для більш глибокого і всебічного розуміння змісту й сутності досліджуваного державно-правового явища, з'ясування його термінологічного еквівалента (саме «форма державного правління», а не «державне правління», яке іноді застосовується [26, с. 54]), а й для окреслення класифікаційних

рівнів, виокремлення нових різновидів форм державного правління й розуміння їх сутності. Так, розвиток суспільних відносин у політичній сфері, еволюція владних інститутів призводять до того, що зміст і сутність існуючої в країні організації державної влади не відповідають уже визначеним, традиційним формам правління. Сутнісні, змістовні політико-правові ознаки конструкції влади, що виявляються в дедалі збільшуваній сукупності держав і свідчать про зміну її якості, яка вже не вміщається у звичні традиційні форми державно-владної організації, підтверджують потребу виділення нової форми правління, формулювання відповідної їй теоретичної конструкції, а значить, і конституційного закріплення для результативної, дієвої політичної практики.

У процесі історичного розвитку політична практика виявляє відповідність або невідповідність нової форми новому змісту, підтверджує або спростовує її ефективність, усталеність, у тому числі для подолання можливих політичних криз, нової форми правління [31, с. 298] і сприяє подальшому суспільному розвитку завдяки ефективному функціонуванню державно-владних інститутів у цій формі. Окрім того, життєздатність нової форми правління підтверджується її поширенням, втіленням в конституційне законодавство й політико-правову практику не тільки молодих новостворених держав, які розвиваються, а й тих, які мають значний історично зумовлений політико-правовий досвід побудови й функціонування вищих органів державної влади.

Установлення нових сучасних форм державного правління, виявлення їх політико-правових ознак та особливостей повинно здійснюватися через призму історичного, теоретичного і практичного аспектів. Оскільки наукове дослідження державно-правових явищ (у нашому випадку – форми державного правління) не може обмежитися тільки вивченням їх стану на певний момент існування (тому що це призведе до втрати причинно-наслідкових зв'язків), то, спираючись на методологічний арсенал юридичних наук історичного циклу, ми маємо з'ясувати конкретну історичну практику виникнення й розвитку форм державного правління. Проте без логічної схеми ідеального об-

разу цей розвиток являє собою хаотичне накопичення емпіричного матеріалу – не пов'язаних між собою й незалежних один від одного фактів, подій, ситуацій. Тому в пізнавальному процесі важливо теоретично осмислити поняття форми державного правління, починаючи з пізнання відповідної політико-правової практики через збирання й вивчення емпіричних фактів [35, с. 562].

Будь-яка фактична інформація про конкретну (одиничну) подію або явище завжди фіксується в мові науки й тим самим має можливість стати загальним надбанням. Фактуальні пропозиції мови завжди містять у собі спеціальні терміни, зміст яких може бути зрозумілим лише в контексті певної наукової теорії. Тому фактами будь-якої науки можуть бути лише дані, асимільовані певною теоретичною концепцією, які включені до системи наукового знання шляхом їх відбиття в понятійній системі певної теорії [37, с. 54]. Так, ті чи інші дані (результати аналізу, спостереження тощо) про форму державного правління стануть науковими фактами й будуть емпіричною базою для її дослідження, тільки коли будуть інтерпретовані відповідно до уявлення про форму державного правління (наприклад, як про елемент форми держави або в його широкому чи вузькому розумінні). При цьому інтерпретація й емпіричне дослідження здійснюються одночасно. Таким чином, зв'язок між теоретичним та емпіричним рівнями дослідження форми державного правління надзвичайно тісний. Відмінності ж їх пов'язані з тим, що теорія фіксує більш-менш постійні (інваріантні) властивості й відносини об'єктів у поняттях і зв'язках між ними. Емпірія (факти) описує плінність, мінливість об'єктів, що пояснюється мінливістю їх кількісних характеристик і виступає базою, матеріалом для теоретичних узагальнень, установлення закономірностей державно-правової реальності.

Як справедливо стверджується в науці, форма державного правління – «це не просто теоретична абстрактна категорія науки, а той ключ, за допомогою якого ми можемо розібратися у значенні тієї чи іншої системи органів державної влади, встановленої конституцією відповідної держави» [12, с. 340].

Розглянемо юридично-соціологічний (точніше, юридично-політичний) підхід, запроваджений Г. Єллінеком на межі ХІХ–ХХ століть, підтриманий іншими правознавцями того часу, спочатку С. Котляревським [13, с. 8], а пізніше Й. Благожем [2]. Відповідно до нього форма правління кожної держави має дві сторони – правову (формальну, юридичну), представлену сукупністю «віддзеркалених у конституціях вольових відносин» [8, с. 632], і політичну, спрямовану на вивчення реального історичного життя, яка є сукупністю реальних вольових відносин, що знаходять свій прояв у політичній практиці. «Політична, за Г. Єллінеком, «як усе неправове в державі, не міцна й не визначена. Будучи залежною від конкретних державних відносин, вона сама невпинно змінюється» [8, с. 632]. Але, незважаючи на мінливість політичної форми, якість якої була підтверджена подальшою соціально-політичною практикою, її слід вивчати в безпосередньому зв'язку з юридичною формою, оскільки правове регулювання суспільних відносин виявляється тим ефективніше, чим точніше воно виражає реальні процеси й потреби розвитку соціуму.

Отже, пізнавальна теоретична діяльність «має сенс як рух до практичного, як реалізація і втілення в ньому. У свою чергу, практичне не мало б будь-якого раціонального змісту, коли б не здійснювало теоретичного, не містило в самому собі теоретичне як ціль, засіб і результат» [10, с. 314]. З огляду на це слід виділити третій аспект, який лежить у практичній площині. Сучасне громадянське суспільство, на відміну від колишнього традиційного (станово-кастового) «з його релігійною легітимацією монархічної влади», де «проблема розриву формально-правової й реальної структури влади не поставала так гостро» [19, с. 190], такого недоліку не позбавлене. Історія нового часу свідчить, що демократичні принципи легітимації державної влади використовуються не тільки для обґрунтування її конституційних моделей, а й для відтворення позаконституційних, найчастіше неправових політико-практичних конструкцій. Через наявність значної кількості держав, де політико-практичний прояв форми державного правління перебуває поблизу її конституційної,

формально-юридичної моделі, обмеження процесу дослідження форми державного правління лише на рівні її формально-догматичного (позитивістського) аналізу, без урахування умов, особливостей і результатів реалізації теоретичних концепцій у конституційній практиці буде однобічним.

Методологічне значення єдності теоретичного і практичного в пізнанні форми державного правління зумовлено потребою комплексного дослідження її двох сторін – юридичної і політичної (фактичної). Оскільки динаміка політичного життя й соціально-практичні аспекти організації й реалізації державної влади є предметом вивчення насамперед політології [28; 29; 30] та політичної соціології [1; 39; 40], доцільно в межах цього дослідження зосередити увагу на питаннях у теоретичній площині з урахуванням історичного і практичного аспектів, що дасть змогу побудувати цілісне уявлення про форму правління сучасної держави як історично зумовленої політико-правової владної системи, яка зовнішньо віддзеркалює зміст і сутність держави й виявляється в його загальнотеоретичних, конституційних і політичних (практичних) моделях.

Теоретичного уточнення вимагають питання, пов'язані з виявленням місця й ролі форми державного правління в системі елементів форми держави. Більш ретельного наукового аналізу, осмислення й узагальнення потребують і питання, які не охоплюються усталеними традиційними схемами та уявленнями, а саме: а) категорія «форма державного правління», для визначення якої в сучасній юридичній літературі бракує однастайності; б) класифікація форм державного правління; в) установлення сутності і правових ознак сучасних різновидів форми державного правління, їх поняття, що на рівні дефінітивного формулювання в сучасних умовах вимагають суттєвого уточнення.

Безпосереднім системним середовищем форми державного правління є форма держави, а тому доцільно докладніше зупинитися на аналізі позицій науковців щодо змістовного навантаження, цілісності й системності цього явища, а значить, і наявності його складових елементів та їх зв'язках.

Є кілька поглядів на форму держави. Так, одні науковці вважають, що форма держави в загальному плані розуміється як спосіб правління й державного устрою, у вузькому – тільки як форма правління [7, с. 18]. Позиція інших науковців полягає в тому, що форму держави вони визначають як організацію політичної влади в ній, узятую в єдності її трьох основних елементів – форми правління, державного устрою й політичного режиму. Цю думку поділяє В. Петров, який зазначає, що форма будь-якої держави виявляється насамперед в організації верховної влади в ній, тобто у формі правління, а організація інших органів державної влади (місцевих, виконавчих тощо) охоплюється поняттям «форма правління» лише тією мірою, якою в їх устрої виражається непохідний, первинний характер їх права на здійснення влади [24, с. 87]. На наш погляд, справедливою є думка, що до форми правління не слід включати весь обсяг організації органів влади й управління, розмежовувати компетенцію між ними, як це іноді пропонується [16, с. 341], бо таке розширене поняття форми правління може призвести до отождолення його з поняттям «механізм держави».

«Не може й не повинно викликати сумнівів, – продовжує В. Петров, – включення до загального поняття «форма держави» тієї сторони її організації, що характеризує її територіальну й національно-державну структуру, тобто те, що у спеціальній літературі йменується формою державного устрою» [24, с. 107]. Третьою стороною форми держави вчений називає політичний режим як сукупність методів, що характеризують систему зв'язку державної влади з населенням, зміст політичних прав і свобод останнього, конкретний спосіб вираження демократії. У такому змісті поняття режиму є більш вузьким порівняно з формою держави і входить до неї як частина цілого, хоча, на відмінну від двох елементів, має більшу автономію.

Не можна обійти увагою й позицію відомого російського теоретика В. Протасова, який з урахуванням того, що за формою завжди стоїть будь-яке цілісне явище, стверджує, що форма держави такою не є, бо цілісного явища вона не становить: «...Безпідставно форму правління, форму державного устрою й політичний режим іменувати «елементами» форми держави,

адже елемент – це завжди частина (функціональна одиниця) будь-якого цілого. Перелічені ж явища становлять хоча й основні, але дуже різномірні характеристики такої складної системи, як держава. Не випадково в теорії держави існує позиція, за якою політичний режим виноситься за межі форми держави. І слід зазначити, що такий підхід до істини ближчий» [25, с. 61].

Слід зазначити, що з часом погляди саме В. Петрова знайшли підтримку й серед певного кола науковців, оскільки вони віддзеркалюють форму держави як системну цілісність трьох елементів – форми державного правління, державного устрою й політичного режиму, які відбивають істотні ознаки держави як структурної територіальної й політичної організації суспільства. Про цілісність і системність форми держави свідчить і те, що можна виділити її види. Так, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. в юридичній науці закріпився поділ форм держави на монархічні, полікратичні (поліархічні) й сегментарні [21, с. 89; 22, с. 147; 38, с. 137]. Тому не вважаємо слушним твердження В. Протасова: «коли звернутися до літератури, то можна помітити, що в ній ідеться про види форми правління, види форми державного устрою, види політичного режиму, але ніколи не йдеться про види форми держави» [25, с. 61].

Що ж до питання визнання політичного режиму третім елементом форми держави, то одні правники схиляються до того, що політичний режим характеризує не форму, а сутність держави [16, с. 342], інші – методи класового панування й тому нібито не стосується форми держави [7, с. 17], треті сприймають його ширше, порівняно з формою останньої, бо цей режим «здійснюється не тільки органами держави, а за допомогою всієї системи диктатури класу» [27, с. 91].

За радянської доби переважав погляд про провідну роль політичного режиму стосовно форми правління й форми державного устрою: а) його ототожнювали з поняттям «форма держави в цілому» (при цьому форму правління й форму державного устрою вважали елементами або складниками режиму) [17, с. 5]; б) розуміли як основний показник політичного устрою країни [24, с. 111]; в) розглядали як синонім державного ладу [34,

с. 479]. Переважна більшість сучасних державознавців провідним елементом форми держави вважає форму державного правління [15, с. 12; 32, с. 21; 33, с. 5]. Зокрема, С. Сergyоїна ґрунтовно проаналізувала уявлення про форму держави й дійшла висновку, що провідним у системі елементів форми сучасної держави є форма правління, а структурними її елементами – «усі складові державного механізму» [32, с. 17]. На цьому фоні дисонує погляд О. В. Котюка, який першість віддає формі державного устрою [14, с. 133]. Не меншої уваги заслуговує й компромісна позиція Л. Каска, який виділяє динамічний елемент форми держави, втілений у політичному режимі, і статичний – у формах правління й державного устрою [9, с. 6]. Більш вдалим видається положення, запропоноване Д. Керимовим, про форму держави як явище з внутрішньою й зовнішньою формою [11, с. 133]. Внутрішня – відбиття змісту й сутності держави, зовнішня – віддзеркалення зовні її внутрішньої форми. При цьому політичний режим виконує функцію форми внутрішньої, а форми правління й державного устрою – зовнішньої.

Список використаних джерел

1. Бёрк, Э. Правление, политика и общество [Текст] / Эдмунд Бёрк; пер. с англ.; сост., вступ. ст. и коммент. Л. Полякова; Ин-т социологии РАН [и др.]. – М.: Канон-пресс-Ц: Кучково поле, 2001. – 478 с.
2. Благож, Й. Формы правления и права человека в буржуазных государствах [Текст] / Й. Благож; с предисл. и под общ. ред. В. А. Туманова. – М.: Юрид. лит., 1985. – 222 с.
3. Богданов, Ю. А. Сущность и явление [Текст] / Ю. А. Богданов. – К.: Изд. АН УССР, 1962. – 232 с.
4. Вахтомин, Н. К. О роли категории сущность и явление в познании [Текст] / Н. К. Вахтомин. – М.: Изд-во АН СРСР, 1963. – 222 с.
5. Гегель, Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук [Текст]. – Т. 1. Наука логики / Г. В. Ф. Гегель. – М.: Мысль, 1974. – 452 с.
6. Данилов, Н. Ф. Вопросы формы и содержания государственно-правовых явлений в творчестве А. Д. Градовского и современные источники права в России [Текст] / Н. Ф. Данилов // Бизнес в законе. – 2009. – № 2. – С. 66–69.
7. Денисов, А. И. Сущность и формы государства [Текст] / А. И. Денисов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1960. – 65 с.
8. Еллинек, Г. Общее учение о государстве [Текст] / Г. Еллинек; вступ. ст. И. Ю. Козлихин. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. – 752 с.

9. Каск, Л. И. Функции и структура государства [Текст] / Л. И. Каск. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1969. – 64 с.
10. Керимов, Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) [Текст] / Д. А. Керимов. – 2-е изд. – М. : Аванта+, 2001. – 560 с.
11. Керимов, Д. А. Сущность общенародного государства [Текст] / Д. А. Керимов // Вестн. ЛГУ. Сер. экономики, философии и права. Вып. 4. – 1961. – № 23.
12. Конституционное (государственное) право зарубежных стран [Текст] : учебник в 4 т. – Т. 1–2 / отв. ред. Б. А. Страшун. – М. : БЕК, 1996. – 318 с.
13. Котляревский, С. А. Конституционное государство. Опыт политико-морфологического обзора [Текст] / С. А. Котляревский. – СПб. : Изд. Г. Ф. Львовича, 1907. – 253 с.
14. Котюк, О. В. Загальна теорія держави і права [Текст] : навч. посіб. / О. В. Котюк. – К. : Атіка, 2005. – 592 с.
15. Кульков, М. О. Теоретические проблемы типологии форм государства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 [Электронный ресурс] / М. О. Кульков ; Волгоградский гос. ун-т. – Саратов, 2008. – Режим доступа: <http://www.sgap.ru/diss.phtml?all>
16. Лашин, А. Г. Возникновение и развитие форм социалистического государства [Текст] / А. Г. Лашин. – М. : Изд-во МГУ, 1965.
17. Манов, Г. Н. О понятии формы государства [Текст] / Г. Н. Манов // Ученые записки Таджик. ун-та, 1956. – Т. II. – Вып. 4. – С. 4–7.
18. Маркс, К. Дебаты шестого Рейнского ландтага (статья первая). Дебаты о свободе печати и об опубликовании протоколов сословного собрания [Текст] // Маркс К. и Энгельс Ф. Сочинения. – Т. I. – 1938. – С. 123–174.
19. Медушевский, А. Н. Сравнительное конституционное право и политические институты [Текст] : курс лекций / А. Н. Медушевский. – М. : ГУ ВШЭ, 2002. – 512 с.
20. Минасян, А. М. Категории содержания и формы [Текст] / А. М. Минасян. – Ростов н/Д : Изд. Рост. ун-та, 1962. – 312 с.
21. Морозова, Л. А. Теория государства и права [Текст] : учебник / Л. А. Морозова. – М. : Эксмо, 2007. – 288 с.
22. Мухаев, Р. Т. Теория государства и права [Текст] : учеб. для вузов / Р. Т. Мухаев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 543 с.
23. Новый философский словарь [Текст]. – 2-е изд., перераб. и доп. – Минск : Кн. дом, 2001. – 1224 с.
24. Петров, В. С. Сущность содержания и форма государства [Текст] / В. С. Петров. – Л. : Наука, 1971. – 163 с.
25. Протасов, В. Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства [Текст] / В. Н. Протасов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Новый Юрист, 1999. – 240 с.

26. Рабінович, П. М. Основы загалної теорії права та держави [Текст] : навч. посіб. / П. М. Рабінович. – Вид. 5-те, зі змінами. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
27. Разин, В. И. Политическая организация общества [Текст] / В. И. Разин. – М. : Изд. МГУ, 1967. – 240 с.
28. Руденко, В. Н. Прямая демократия: модели правления, конституционно-правовые институты [Текст] / В. Н. Руденко. – Екатеринбург : УрО РАН : Ин-т философии и права, 2003. – 474 с.
29. Рудич, Ф. М. Політологія [Текст] : підручник / Ф. М. Рудич. – 3-те вид., переробл., допов. – К. : Либідь, 2009. – 480 с.
30. Сааданбеков, Ж. С. Современные политические тенденции в странах Центральной Азии в контексте авторитарной и демократической альтернатив [Текст] : автореф. дис. ... д-ра полит. наук. / Ж. С. Сааданбеков. – Алматы, 2002. – 52 с.
31. Сergyogina, S. G. Проблеми наукового пізнання форм правління сучасних держав у контексті державно-правової реформи в Україні [Текст] / С. Г. Сergyogina // Матеріали наук. конф. «Конституція України – основа модернізації держави та суспільства». 21–22 червня 2001 р., Харків. – Х. : Право, 2001.
32. Сergyogina, S. G. Форма правління як базова категорія державного будівництва [Текст] / С. Г. Сergyogina // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2003. – Вип. 6.
33. Симонишвили, Л. Р. Формы правления: история и современность [Текст] : учеб. пособие / Л. Р. Симонишвили. – М. : Флинта: МСПИ, 2007. – 280 с.
34. Стародубский, Б. А. О классификации форм буржуазных государств [Текст] / Б. А. Стародубский // Сб. учен. тр. Свердл. юрид. ин-та, 1964. – Вып. 4. – С. 479–480.
35. Сырых, В. М. Теория государства и права [Текст] : учебник / В. М. Сырых. – 2-е изд., стер. – М. : ЗАО «Юрид. Дом «Юстицинформ», 2002. – 591 с.
36. Философский словарь [Текст] / под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1987. – 560 с.
37. Честнов, И. Л. Актуальные проблемы теории государства и права. Эпистемология государства и права как наука [Текст] : учеб. пособие / И. Л. Честнов. – СПб. : СПБИНВЭСЭП, 2004. – 64 с.
38. Чиркин, В. Е. Конституционное право зарубежных стран [Текст] / В. Е. Чиркин. – М. : Юрист, 1997. – 568 с.
39. Шейнов, В. П. Психология власти [Текст] / В. П. Шейнов. – М. : Ось-89, 2003. – 525 с.
40. Щёкин, Г. В. Теория социального управления [Текст] : монография / Г. В. Щёкин. – К. : МАУП, 1996. – 408 с.

Стаття надійшла 21 січня 2013 р.

І. В. Процюк

**Форма государственного правления:
к вопросу о соотношении формы и содержания**

Понятие «форма государственного правления» сформировалось в процессе общественно-политического развития и отражалось в результатах познавательной деятельности многих поколений государствоведов. Многообразие взглядов на эту дефиницию и ее содержание на современном этапе развития юридической науки свидетельствует о гносеологической проблематичности и актуальности этого вопроса.

Рассмотрение указанного государственно-правового явления осуществлено через призму философских категорий, которые являются для него исходными. Такими категориями являются «форма» и «содержание».

Ключевые слова: форма государственного правления, форма и содержание, форма государства.

I. V. Protsyuk

**Form of the state government:
to the question on a form and content parity**

The concept «the form of the state government» was generated in the course of political development and has been reflected in results of informative activity of many generations of philosophers and state researchers. The variety of sights concerning a definition of the form of government and the content at the present stage of development of jurisprudence shows gnoseological problematical character and an urgency of this question.

Cognition of such state-legal phenomenon as «the form of the state government» can be carried out through a prism of philosophical categories, which it derives from. Such categories are «form» and «content», which reflect interrelation of two parties of natural and social reality. Number of variants of the laws characterizing interaction of the content and the form are underlined in the article: prevalence of the content over the form; relative stability of the form, its independence regarding the content; active role of the form in development of the content; contradiction constancy, struggle between form and content; content transition in the form and vice versa; plurality of forms of single content.

«Form» and «content» are in organic unity with such pair categories as «essence» and «phenomenon». The content and essence are in constant

development and, changing, cease to correspond to the existing traditional forms of government. It leads to necessity of allocation of the new form of government, formulation of a theoretical design, corresponding to it. Viability of the new form of government proves to be true by its distribution, an embodiment into the constitutional legislation and political-legal practice of the states of the world.

Legal sociological approach to «form of government» is considered, according to which the form of government of each state has 2 sides – legal (formal, judicial), and political, directed at studying real historical life, which is a set of real volitional relations, found in political practice. It is revealed that despite variability of the political form, quality of which has been confirmed by sociopolitical practice, it should be studied in a direct connection with the legal form, because legal regulation of public relations appears more effective, when it precisely expresses real processes and requirements of development of society.

Some points of view on the state form are analyzed in the article: widely as a way of governing and state system, narrowly – only as the form of government; as organizations of political power in it, taken in unity of 3 basic elements – the forms of government, state system and political regime. Definition of the form of government is made. It is thus noticed that the form of government should not necessarily include all volume of the organization of governing bodies, differentiate the competence between them, as it is offered sometimes, because it can lead to its identification with concept “the state mechanism”.

The form of government is considered to be leading in the system of elements of the form of the modern state, and its structural elements are “all components of mechanism of government”. Positions of scientists concerning definition of the form of the state government are analyzed. The position is supported that it is possible to allocate the internal form – reflection of the content and essence of the state, external – reflection outside of its internal form. Thus the political regime carries out function of the internal form, and the form of government and a state system – external one.

Keywords: form of the state government, form and content, the state form.